

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
RADU BĂJENARU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
HORIA ION CIUGUDEAN – Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
IOAN CAROL OPRİȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA – redactor-șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacție
CRISTINEL FÂNTÂNEANU – secretar de redacție
ADINA BOGDAN – membru
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondență:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

redactie@revista-apulum.ro

© 2025 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LXII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXV

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

BERECKI SÁNDOR, Aurel Rustoiu la a 60-a aniversare/ Aurel Rustoiu on the 60th Anniversary.....	IX
--	----

STUDII ȘI ARTICOLE – *STUDIES AND ARTICLES*

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

MIHAELA-MARIA BARBU, Locuirea eneolitică de la Mintia – Gerhat în lumina analizei materialului litic cioplit <i>The Eneolithic Settlement at Mintia – Gerhat in the Light of the Analysis of the Chipped Stone Material.....</i>	1
COLIN P. QUINN, HORIA ION CIUGUDEAN, New Bronze Age Wagon Models from the Wietenberg Culture <i>Noi modele de care din epoca bronzului aparținând culturii Wietenberg.....</i>	45
CAROL KACSÓ, Descoperiri de metale din epoca bronzului în Depresiunea Baia Mare (I.) <i>Bronze Age Metal Discoveries in Baia Mare Depression (I.).....</i>	63
ILIE LASCU, Depozitul de bronzuri Rimetea III <i>The Bronze Hoard from Rimetea III.....</i>	99
GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, MIHAI IONESCU, Dincolo de relațiile economice și comerciale. Noi descoperiri specifice circulației și prezenței monetare la Callatis și în chora adiacentă <i>Beyond Economic and Commercial Relations. New Discoveries Specific to the Circulation and Presence of Monetary Value at Callatis and in the Adjacent Chora.....</i>	113
AUREL RUSTOIU, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, Femei călătoare. O fibulă de tip Orlea-Maglavit de la Cisteiu de Mureș (oraș Ocna Mureș, jud. Alba) <i>Wandering Women. A Brooch of the Orlea-Maglavit Type from</i>	

<i>Cisteiu de Mureș (Ocna Mureș. Alba County)</i>	135
EMILIAN BOTA, Necropola tumulară de la Cașolț. Un pumnal curb de tip <i>sica</i> redescoperit <i>Burial Mound from Cașolț. A Rediscovered Sica Curved Dagger..</i>	155
MARIAM SLIMOUN, Les élites palmyréniennes en Dacie romaine: entre statut militaire et intégration provinciale <i>Elitele palmyriene în Dacia romană: între statutul militar și integrarea provincială</i>	173
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, O statueta din bronz a lui Apollo recent descoperită la Ocna Mureș <i>A Bronze Statuette of Apollo Recently Discovered in Ocna Mureș.</i>	201
MARINA MUSTEAȚĂ, GABRIEL DAN BALTEȘ, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, CRISTINEL FÂNTÂNEANU, Rescue Archaeological Excavations in Alba Iulia: New Roman Graves Discovered at “Profi” and “Republicii Boulevard” Sites (2023) <i>Cercetări arheologice preventive la Alba Iulia: noi morminte romane descoperite în siturile de la “Profi” și “Bulevardul Republicii” (2023).....</i>	209
OVIDIU-MAXIM OARGĂ, ADRIAN COSMIN BOLOG, Noi monede descoperite în necropola romană de la Apulum Dealul Furcilor – „Podei” (campaniile anilor 2017-2024). Câteva considerații cu privire la depunerea monedelor în complexele funerare <i>New Coins Discovered in the Roman Necropolis from Apulum Dealul Furcilor – “Podei” (Campaigns of 2017-2024). Some Considerations on Coin Depositions in Funerary Features</i>	241
GABRIEL CUSTUREA, <i>Un tezaur dobrogean din secolul al XVII-lea</i> <i>A Dobrujan Hoard from the 17th Century</i>	309

ARHEOZOOLOGIE

ARCHAEOZOOLOGY

ALEXANDRA-PAULA SICOE, MIHAI GLIGOR, MARGARETA-SIMINA STANC, Utilizarea resurselor animale de către comunitățile eneolitice: analiza resturilor faunistice provenite dintr-un complex Foeni din situl Alba Iulia - <i>Lumea Nouă</i>	
--	--

	<i>Exploitation of Animal Resources in Eneolithic Communities: Analysis of Faunal Remains from a Foeni Feature at the Alba Iulia - Lumea Nouă Site</i>	317
ELIZA-IOANA CREȚU, LUMINIȚA BEJENARU, IOAN BEJINARIU, MARCELA IFRIM, MARGARETA-SIMINA STANC, Resurse animale și practici de gestionare a acestora în așezarea din epoca bronzului târziu de la Recea - Valea Sulduba (Județul Sălaj): date arheologice și arheozoologice	<i>Animal Resources and Their Management Practices in the Late Bronze Age Settlement of Recea - Valea Sulduba (Sălaj County): Archaeological and Archaeozoological Data</i>	349

VARIA

DAN ANGHEL, O perspectivă asupra reparării, modificării și reutilizării vaselor ceramice	<i>An Insight on Repairing, Modification and Reusing of Pottery</i>	363
--	--	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU OTA, <i>Roman Dacia and the Roman Army. Papers Dedicated to Liviu Petculescu on the Occasion of His 75th Birthday</i> , Constantin Augustus Bărbulescu (ed.), editura Mega, Cluj-Napoca, 2023, 235 de pagini, 74 de planșe și figuri		407
VASILE MOGA, Mihai Bărbulescu, <i>Istoria arheologiei din România</i> , Civilizația românească nr. 33, editura Academiei Române, București, 2022, 490 de pagini.....		413
RADU OTA, Yann Le Bohec, <i>Războiul în lumea romană 58 a.Chr.-235 p.Chr.</i> , editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, 348 de pagini, 14 figuri (trad. Cosmin Mihail Coatu).....		417

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2024.....	423
SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor compartimentelor Restaurare Ceramică – Metal – Textile și Restaurare Piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2024.....	429

NECROLOG

OBITUARY

SABIN ADRIAN LUCA, Gheorghe Corneliu Lazarovici 13 septembrie 1941 – 3 februarie 2025.....	431
Lista autorilor.....	435

AUREL RUSTOIU LA A 60-A ANIVERSARE

Cu ocazia împlinirii a 60 de ani de către reputatul arheolog dr. habil. **Aurel Rustoiu**, aducem un omagiu sincer unei personalități care a marcat decisiv cercetarea arheologică din România și din spațiul central și est-european.

Format încă dinaintea studenției sub îndrumarea regretatului arheolog Florin Medeț, el și-a desăvârșit pregătirea la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie. Lucrarea sa de doctorat, publicată în 1996 și dedicată metalurgiei bronzului la daci, rămâne un reper internațional, completată exemplar de analiza fibulelor din Dacia preromană, apărută în 1997 și considerată și astăzi un model de analiză tipologică și contextuală.

Carierea sa științifică este legată de Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca, unde din 2017 este doctor habilitat și conducător de doctorate, dezvoltând direcții metodologice inovatoare și colective de cercetare performante. Este, de asemenea, profesor asociat la Universitatea de Vest din Timișoara, implicându-se activ în formarea noilor generații de cercetători.

Aurel Rustoiu s-a remarcat și printr-o susținută activitate arheologică de teren. A coordonat cercetări arheologice importante în țară, dintre care cele mai semnificative au fost cele de la Sighișoara - *Wietenberg* și Divici - *Grad*, dar și în străinătate, la Solotvino și Bila Ţerkova, în Ucraina Transcarpatică. În prezent coordonează proiecte de cercetare arheologică sistematică în colaborare cu Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, de la cimitirele din epoca fierului de la Sâncraia - *Darvas* și la cetățile dacice de la Cugir și Căpâlna. A fost membru, coordonator și mentor în numeroase proiecte de cercetare și granturi naționale și internaționale, construind punți durabile între instituții, generații, echipe și școli arheologice.

Este autor a 12 cărți, editor al mai multor volume de studii și semntar a peste 150 de articole, studii și note științifice, multe dintre ele publicate în reviste de prestigiu internațional. Studiile sale despre comunitățile dacice, celtice și nord-tracice rămân repere indispensabile pentru oricine abordează problematica interacțiunilor etno-culturale din prima epocă a fierului și până la Roma imperială. Prin publicațiile sale, Aurel Rustoiu a contribuit decisiv la reînnoirea metodologică a disciplinei și la afirmarea arheologiei românești în dialogul științific european. De-a lungul carierei editoriale și științifice a colaborat cu numeroși cercetători din țară și străinătate, între care Mariana E. Egri, Iosif Vasile Ferencz, Sándor Berecki, Andreea M. Drăgan, Andrei V. Georgescu, Adrian C. Căsălean, Gabriel T. Rustoiu, Valeriu Sîrbu, J. Vincent S. Megaw, Matthew M. McCarty, Călin Cosma, Gelu Florea, Horea D. Pop, Adrian Ursuțiu, Gabriela Gheorghiu, Valentin Vasiliev, Eduard A. Balaguri, Ioan Andrițoiu, Ion Horațiu Crișan, Marian Gumă, Vasile Moga, Corneliu Gaiu, Caius Săcărîn, Alexandru Szentmiklósi, Eduard M. Nemeth, Alexandru Gudea, Dumitru Gh. Tamba, Emilian Teleagă, Cristian I. Popa, Cristinel Plantos, Gabriel D. Balteș, Alexandra Comșa, Mathilda Takács, Florin Gogâltan, Sorin Cociș, Constantin Inel, Valentin Cetean, Gabriel Crăciunescu, Corina Turc și Claudiu Lisovski-Cheleşanu.

Aurel Rustoiu a participat la numeroase conferințe și simpozioane internaționale, printre care cele mai importante ar fi cele de la Roma, Italia (2008); Heidelberg, Germania (2009); Cambridge, UK (2011, 2015); Carnuntum, Austria (2012); Rzeszów, Polonia (2012); Pilsen, Cehia (2013); Sofia, Bulgaria (2013); Manching, Germania (2014); Istanbul, Turcia (2014); Barcelona, Spania (2018); Praga, Cehia (2018); Chișinău, Republica Moldova (2018); Stará Lesná, Slovacia (2019); King's College London, UK (2019), Mikulov, Cehia (2022); Budapesta, Ungaria (2022); Jičín, Cehia (2023); Žilina, Slovacia (2024); Zlín, Cehia (2025).

Este membru în consiliul științific al Muzeului Național Brukenthal din Sibiu, Muzeului Banatului din Timișoara și Muzeului Satului Bănățean Timișoara, și a fost, de asemenea, implicat activ în consilii și comisii naționale precum CNATDCU sau Comisia Națională de Arheologie, contribuind prin experiență, echilibru și autoritate profesională la definirea standardelor în cercetare și patrimoniu. Din 2019 este membru de onoare al Institutului Național de Arheologie cu Muzeu al Academiei Bulgare de Științe, în semn de recunoaștere a contribuției sale la dezvoltarea arheologiei în Bulgaria, iar în același an a fost distins și cu Premiul George Barițiu al Academiei Române.

Prin deschidere interdisciplinară, cultură vastă și eleganță intelectuală, Aurel Rustoiu a creat o școală de gândire recunoscută pentru acuratețe, creativitate și spirit critic. În același timp, a avut curajul intelectual de a ieși din tiparele metodologice convenționale, promovând o arheologie autentică, atentă

la identități, mobilități, cauzalitatea mișcărilor de populații și dinamica interacțiunilor culturale. Această deschidere conceptuală a stimulat reflecția critică și a oferit disciplinei repere moderne de interpretare.

Aurel Rustoiu a organizat conferințe și workshop-uri la Cluj-Napoca, Alba Iulia și, mai recent, la Timișoara, contribuind la dinamizarea dialogului științific internațional. De asemenea, este activ în promovarea patrimoniului arheologic prin prezentări de popularizare și contribuții la volume destinate publicului cultivat mai larg, aducând rezultatele cercetării arheologice mai aproape de comunitate.

Un capitol aparte al activității sale îl reprezintă mentoratul. Generații întregi de arheologi – de la cercetători tineri aflați la început de drum până la specialiști astăzi deplin afirmați – îi datorează nu doar îndrumare științifică, ci și încredere, generozitate intelectuală și sprijin uman. Aurel Rustoiu nu a cultivat niciodată cunoașterea ca pe un bun rezervat, ci a împărtășit constant idei, metode și resurse, încurajând dialogul, creativitatea și autonomia profesională.

Mai puțin cunoscut în afara cercului apropiat, dar revelator pentru latura sa reflexivă și ludică, este volumul de poezii *Dadaism versus blablaism. Poezii de carantină (2020)*, care îi dezvăluie umorul subtil, sensibilitatea și apetitul pentru jocul conceptual, adăugând o notă surprinzătoare și fermecătoare profilului său intelectual.

La aniversarea celor șase decenii de viață, îi adresăm cele mai calde felicitări, cu recunoștință pentru contribuțiile sale excepționale și cu admirație pentru energia cercetătoare pe care o întruchipează. Îi dorim sănătate, putere de creație și ani mulți de cercetare rodnică, convinși că munca sa va continua să inspire generații viitoare de arheologi.

La mulți ani, cu prețuire și respect!

BERECKI Sándor

AUREL RUSTOIU ON THE 60TH ANNIVERSARY

On the occasion of the 60th birthday of distinguished archaeologist Dr. Aurel Rustoiu, we pay sincere tribute to a personality who has had decisive impact on archaeological research in Romania and Central and Eastern Europe.

Mentored even before his university years by the late archaeologist Florin Medeleț, he completed his graduate studies at Babeș-Bolyai University in Cluj-Napoca, in the Faculty of History and Philosophy. His doctoral thesis, published in 1996 and dedicated to Dacian bronze metallurgy, remains an international milestone, complemented by his exemplary analysis of fibulae from pre-Roman Dacia, published in 1997 and still considered a model today of typological and contextual analysis.

His scientific career is closely linked to the Institute of Archaeology and Art History in Cluj-Napoca, where he has been a habilitated doctor and PhD supervisor since 2017, developing innovative methodological approaches and high-performing research teams. He is also an associate professor at the West University of Timișoara, where he is actively involved in training new generations of researchers.

Aurel Rustoiu also has a distinguished record of archaeological fieldwork. He has coordinated important archaeological research in Romania, most notably the excavations at Sighișoara - *Wietenberg* and Divici - *Grad*, as well as abroad, at Solotvino and Bila Tserkva in Transcarpathian Ukraine. He currently leads systematic archaeological research projects in collaboration with the National Museum of the Union in Alba Iulia, at the Iron Age cemeteries in Sâncrai - *Darvas* and the Dacian fortresses in Cugir and Căpâlna. He has been a member, coordinator, and mentor in numerous research projects and national

and international grants, building lasting bridges between institutions, generations, teams, and archaeological schools.

He is the author of 12 books, editor of several volumes, and author of over 150 articles, studies, and scholarly notes, many of which have been published in prestigious international journals. His studies on the Dacian, Celtic, and North Thracian communities remain indispensable references for anyone addressing the issue of ethno-cultural interactions from the Early Iron Age to the Roman Empire. Through his publications, Aurel Rustoiu has made a decisive contribution to the methodological renewal of the discipline and to the affirmation of Romanian archaeology in European academic debate. Throughout his editorial and scientific career, he has collaborated with numerous researchers from Romania and abroad, including Mariana E. Egri, Iosif Vasile Ferencz, and Sándor Berecki, Andreea M. Drăgan, Andrei V. Georgescu, Adrian C. Căsălean, Gabriel T. Rustoiu, Valeriu Sîrbu, J. Vincent S. Megaw, Matthew M. McCarty, Călin Cosma, Gelu Florea, Horea D. Pop, Adrian Ursuțiu, Gabriela Gheorghiu, Valentin Vasiliev, Eduard A. Balaguri, Ioan Andrițoiu, Ion Horațiu Crișan, Marian Gumă, Vasile Moga, Corneliu Gaiu, Caius Săcărin, Alexandru Szentmiklósi, Eduard M. Nemeth, Alexandru Gudea, Dumitru Gh. Tamba, Emilian Teleagă, Cristian I. Popa, Cristinel Plantos, Gabriel D. Balteș, Alexandra Comșa, Mathilda Takács, Florin Gogâltan, Sorin Cociș, Constantin Inel, Valentin Cetean, Gabriel Crăciunescu, Corina Turc, Roxana Grindean, Ioan Tanțău and Claudiu Lisovski-Cheleşanu.

Aurel Rustoiu has attended numerous international conferences and symposia, among the most important being those in Rome, Italy (2008); Heidelberg, Germany (2009); Cambridge, UK (2011, 2015); Carnuntum, Austria (2012); Rzeszów, Poland (2012); Pilsen, Czech Republic (2013); Sofia, Bulgaria (2013); Manching, Germany (2014); Istanbul, Turkey (2014); Barcelona, Spain (2018); Prague, Czech Republic (2018); Chișinău, Republic of Moldova (2018); Stará Lesná, Slovakia (2019); King's College London, UK (2019); Mikulov, Czech Republic (2022); Budapest, Hungary (2022); Jičín, Czech Republic (2023); Žilina, Slovakia (2024); Zlín, Czech Republic (2025).

He is a member of the scientific councils of the Brukenthal National Museum in Sibiu, the Banat Museum in Timișoara, and the Banat Village Museum in Timișoara, and has also been actively involved in national councils and commissions such as CNATDCU and the National Commission for Archaeology, contributing his experience, balance, and professional authority to defining standards in research and heritage. Since 2019, he has been an honorary member of the National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences, in recognition of his contribution to the development of archaeology in Bulgaria; that same year, he was awarded the George Barițiu Prize by the Romanian Academy.

Through his interdisciplinary approach, wide-ranging culture, and intellectual elegance, Aurel Rustoiu has forged a scholarly profile recognized for its accuracy, creativity, and critical spirit. At the same time, he has shown the intellectual courage to move beyond conventional methodological patterns, promoting an authentic archaeology attentive to identity, mobility, the causes of population movements, and the dynamics of cultural interaction. This conceptual openness has stimulated critical reflection and provided the discipline with modern interpretative landmarks.

Aurel Rustoiu has organized conferences and workshops in Cluj-Napoca, Alba Iulia, and, more recently, in Timișoara, contributing to the international scientific dialogue. He is also active in promoting archaeological heritage through public lectures and written contributions to volumes aimed at a wider educated audience, bringing the results of archaeological research closer to the community.

A particular aspect of his professional activity is mentoring. Generations of archaeologists, from young researchers at the beginning of their careers to fully established specialists, owe him not only scientific guidance, but also his confidence, intellectual generosity, and human support. Aurel Rustoiu has never treated knowledge as a guarded asset; he has consistently shared ideas, methods, and resources, encouraging dialogue, creativity, and professional autonomy.

Less well known beyond his immediate circle, but illustrative of his reflective and ludic side, is the poetry volume *Dadaism versus blablaism. Poezii de carantină* (2020), which reveals his subtle humour, sensitivity and an appetite for conceptual play, adding a surprising and charming note to his intellectual profile.

On the occasion of his sixtieth birthday, we salute him with warmest congratulations, with gratitude for his exceptional contributions and with admiration for the research energy he embodies. We wish him good health, creative strength, and many years of productive research, confident that his work will continue to inspire future generations of archaeologists. Happy birthday, with esteem and respect!

BERECKI Sándor

O STATUETĂ DIN BRONZ A LUI APOLLO RECENT DESCOPERITĂ LA OCNA MUREȘ

George Valentin BOUNEGRU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Cuvinte cheie: Apollo, statueta de bronz, Ocna Mureș, epocă romană
Key words: Apollo, bronze statuette, Ocna Mureș, Roman period

În primăvara anului 2024, a fost predată spre custodie Muzeului Național al Unirii Alba Iulia o statueta din bronz reprezentând pe zeul Apollo. Piesa făcea parte dintr-un lot de obiecte de metal descoperite prin detecție într-un areal mai larg pe raza localității Ocna Mureș¹. Zona de unde a fost dezgropată piesa nu figura în Repertoriul Arheologic al județului ca sit arheologic. Potrivit descoperitorului, aceasta a fost aflată la mică adâncime, la distanță de câteva zeci de metri nord față de malul unei foste albie de pârâu, astăzi secată, însă activă în sezoanele ploioase (**fig 1**). Toponimul actual al zonei este „Sub vii”, dar pe hărțile mai vechi apare cu numele de „Groapa lui Malpoș”².

La câteva luni după descoperire³, când terenurile au fost recoltate, iar pe marea parte a suprafețelor au fost făcute arăturile de toamnă, ne-am deplasat la fața locului. Locația descoperirii se află poziționată la sud-est de Ocna Mureș, pe un drum agricol care se ramifică din DJ 107 D, urmând în amonte un fost pârâu. Pe ambele maluri ale acestei văi sunt terase cu pante line propice agriculturii. Locul descoperirii este la aproximativ 50 m în linie dreaptă față de valea actuală, locația fiind mult mai jos față de restul terasei. Existența unei sălcii bătrâne și a vegetației specifice zonelor umede indică un posibil izvor, sau poate doar prezența apei freatice aproape de suprafață. Ipoteza existenței în perioada romană a unui izvor activ, precum și posibilitatea ca statueta să facă obiectul unei depuneri, nu pot fi susținute cu argumente. De altfel, prezența unei patine de bună calitate indică faptul că statuia nu a stat într-un mediu umed.

¹ Proces verbal de predare-primire nr. 5217/29.03.2024 încheiat între Kolosvari Csaba și Primăria Ocna Mureș.

² <https://geo-spatial.org/harti/?fbclid=IwAR2Ps1SXpOKZ0HbvBYQFU0FIIHvGx8wTopacUgW IwIOsQnGTL12Edzn-E0I#/viewer/openlayers/10>.

³ În anul 2024, am efectuat periegeze pe raza UAT Ocna Mureș, Noșlac și Hopârta în vederea identificării de situri arheologice și a introducerii lor în Repertoriul Arheologic Național (RAN). Activitatea s-a desfășurat conform autorizației nr. 20/17.01.204, responsabil științific dr. Ilie Lascu.

Fig 1.

Piesa care reprezintă subiectul notei arheologice (**Pl. 1**) a fost turnată din bronz în tipar, folosindu-se tehnica cerii pierdute. La interiorul coapselor se observă mici urme de bavură neretușate după scoaterea piesei din tipar. Pe cea mai mare parte a suprafeței se păstrează patina de culoare verde. Analizele XRF efectuate pe patină indică următoarea compoziție: Fe 4,6%, Cu 25,5%, Sn 21,5%, Pb 44,2%, surprinzând prin procentul extrem de ridicat de plumb⁴. Plumbul a fost adăugat intenționat pentru echilibare și pentru a oferi stabilitate.

Dimensiunile sunt:

- înălțimea – 7,50 cm.
- lățimea maximă în zona brațelor – 4,3 cm.
- grosimea corpului în zona tolbei – 1,4 cm.
- Greutatea piesei după restaurare este de 59,56 grame.

Zeul este redat nud. Părul, buclat în zona frunții, este strâns la spate într-un coc, legat probabil cu o panglică. Are o pieptănătură cu cărare, vizibilă sub forma unor incizii adânci care se unesc în creștetul capului. Greutatea corpului cade pe piciorul drept, stângul relaxat fiind îndoit din genunchi și ușor

⁴ Analize efectuate la Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj de către dr. Claudiu Tănăselia, căruia îi mulțumim pe această cale pentru colaborare. Compoziția poate suferi corecții procentuale în momentul efectuării unor analize de miez.

în spate. Musculatura este schematic redată în special sub forma unor incizii late și nu foarte adânci. Acestea par a fi efectuate după scoaterea din tipar, având în vedere că pe piept, în partea dreaptă, creștătura este perpendiculară atât pe musculatură cât și pe cureaua tolbei. În centrul mușchilor pectorali sunt două incizii circulare. Detaliile musculaturii abdominale sunt reliefate, în special mușchiul oblic extern. Din punct de vedere anatomic corpul este disproporționat, brațele fiind mult mai lungi decât este normal, lungime accentuată și de atributele pe care divinitatea le ține în mâini.

În mâna stângă, lăsată în jos, ține *plectrum*, iar în cea dreaptă o *patera*. La spate, pe umărul drept, are tolba cu săgeți susținută cu o curea vizibilă pe piept de la dreapta spre stânga. Pornind de pe umărul drept aceasta este decorată cu șapte puncte circulare efectuate după scoaterea din tipar. Ornamentul punctat se continuă spre spate cu trei puncte, dintre care unul sub axila stângă. Tolba este la rândul ei decorată central cu o incizie sub forma unui X încadrată de două linii drepte, paralele, dispuse spre fiecare capăt al său.

Statuile de bronz ale lui Apollo, considerate „*ecouri ale sculpturii mari*”⁵ ilustrează zeitatea în diferite ipostaze. *Patera* și *plectrum* apar fie împreună, fie individual în aceeași schemă iconografică ce reprezintă zeul nud, în contrapost, având peste piept cureaua ce suspendă la spate tolba cu săgeți⁶. În Olanda, provenită din provincia Friesland, o statueta de 11,7 cm pare a face parte din aceeași categorie cu cea de la Ocna Mureș pe care o prezentăm⁷. Probabil în palma dreaptă, astăzi pierdută, zeul ținea *patera*. O similaritate a tipului iconografic o întâlnim peste ocean, în cadrul unei colecții muzeale din Boston⁸. Însă cea mai apropiată analogie, atât din punct de vedere al dimensiunilor, cât și a poziției corpului, dar mai cu seamă a distribuției atributelor divine, o reprezintă piesa descoperită pe site-ul unei case de licitații italiene⁹. Statuia, datată în secolele II-III p.Chr., provine din Marea Britanie, fiind vândută anterior, în anul 2007 (**Pl. 2a**). Apollo este reprezentat nud, în contrapost, piciorul angajat fiind cel drept. Pe cap are, spre deosebire de statueta de la Ocna Mureș, coroana de dafin. *Patera* în mâna dreaptă, iar pana în mâna stângă indică aceeași schemă iconografică de redare a lui Apollo. Tot de la o licitație de artă, de data asta din Germania, provine o a doua analogie¹⁰. De asemenea locul de descoperire nu este precizat, ci doar informația conform

⁵ LIMC II/1 Apollo, p. 406.

⁶ Câteva reprezentări similare provin dintr-un prezumtiv loc de cult identificat la Lozen, din sudul Bulgariei de astăzi. Vezi Vassiliev 1994, p. 429 și urm.

⁷ Zadoks-Josephus Jitta *et alii* 1967, p. 3, no. 1.

⁸ Museum of Fine Arts Boston, nr inv. 96664, LIMC II, 1, Apollo, 302C.

⁹ <https://bertolamifineart.bidinside.com/en/lot/17312/roman-bronze-apollo-2nd-3rd-century-ad/> accesat în 09.10.2024, ora 19.56.

¹⁰ <https://www.invaluable.com/auction-lot/apollo-with-quiver-patera-and-branch-85-c-3c346c7aea> accesat în 28.11.2024 ora 23.08.

căreia face parte dintr-o colecție privată austriacă (**Pl. 2b**). Din punct de vedere artistic nici aceasta nu prezintă o finețe a detaliilor, ci aceeași nepotrivire între chipul juvenil și corpul oarecum greoi, apropiat ca structură anatomică de cel de la Ocna Mureș.

Și cea de-a treia reprezentare a lui Apollo pe care am întâlnit-o căutând în mediul online provine tot de la o licitație deschisă publicului iubitor de artă antică (**Pl. 2c**)¹¹. Urmând aceeași schemă iconografică cu zeitatea ținând în palma dreaptă întinsă *patera*, iar în cealaltă mână pana, artefactul este însoțit de o informație neconcludentă, locul de proveniență fiind o colecție privată de peste ocean. Din punct de vedere artistic această piesă este rudimentar executată, proporționalitatea și musculatura trădând o lipsă de preocupare pentru detalii.

Chiar dacă sunt câteva reprezentări ale lui Apollo cunoscute de pe teritoriul fostei Dacii, o singură piesă poate fi încadrată aceleiași tipologii. O statueta redând pe Apollo provenită de la Gherla (**Pl. 2d**) se păstrează în colecțiile MNIR (Inv. nr. 37858)¹². Piesa a fost pentru prima dată publicată la începutul secolului trecut¹³. Din punct de vedere artistic, descoperirea de la Gherla este mult mai bine realizată, cu detaliile anatomice și proporționalitatea mult mai precise. Cu capul puțin aplecat spre dreapta și părul buclat, strâns la spate cu o panglică ale cărei capete cad pe umeri, această reprezentare a lui Apollo are prinsă pe umăr o tolbă circulară. Cureaua de prindere este schițată prin incizare după scoaterea din tipar. În mâna dreaptă are *plectrum*-ul, iar stânga probabil se sprijinea pe liră sau pe arc, atribut care o diferențiază de cea de la Ocna Mureș. Autorii ultimei publicări datează statueta pe parcursul secolului al II-lea p.Chr., cel târziu până la începutul celui următor.

Prezența tolbei cu săgeți la statueta noastră este legată indisolubil de arc, unul dintre principalele elemente care îl definesc pe Apollo. Deopotrivă, pana (*plectrum*) de asemenea face referire la liră, cel de-al doilea atribut definitoriu, prezențe nu atât atributive cât mai degrabă constitutive¹⁴. Cât privește *patera* pe care zeul o ține în mâna dreaptă, obiect legat de libații și de purificări, ea poate fi corelată cu motivul pentru care piesa a fost depusă în zona unde a fost găsită. Putem specula că prezența piesei semnalează un izvor și practici de purificare. Depunerea ar putea fi de asemenea determinată de fondarea unei așezări sau a unei *villa rustica* pe valea respectivă, Apollo fiind cunoscut printre altele și prin această însușire sau atribut.

¹¹ <http://www.ancientresource.com/images/roman/figures-statues/bronze-apollo-stand-ar2554.jpg> accesat în 29.11.2024 ora 19.14.

¹² Țeposu-Marinescu, Pop 2000, nr. 12, pl. 8.

¹³ Orosz 1907, pl. V.

¹⁴ Monbrun 2005, p. 280.

Protector al păstorilor¹⁵, Apollo este cunoscut și cu epitetul *Lykeios* – care apăra turmele de lupi. Plasarea unei așezări sau a unei ferme în zonă era favorizată de existența resurselor necesare creșterii animalelor, mai cu seamă a sării, element indispensabil. Dealtfel, așezările de epocă romană cunoscute în zonă sunt situate cu precădere pe malul stâng al râului Mureș, acolo unde exploatarea de sare aflată la suprafață reprezenta un veritabil motor economic. Pe malul drept, prezența alei I Batavorum¹⁶ impunea o zonă de restricții (*prata alae*) necesară în primul rând pentru asigurarea hranei efectivului de cai.

Un alt epitet binecunoscut este *Sminteus* datorat rolului său de ocrotitor al recoltelor împotriva șobolanilor. Oricare dintre aceste ipoteze ar fi favorizat o eventuală depunere a statuetei din bronz în preajma locului unde a fost ea descoperită. Însă, fără un context arheologic clar, piesa de la Ocna Mureș poate doar să întregască repertoriul arheologic al zonei, precum și al reprezentărilor lui Apollo din Dacia. Analizând maniera de realizare mai putem adăuga că este o creație a unui atelier provincial datată în perioada mai largă a secolelor II-III p.Chr.

A BRONZE STATUETTE OF APOLLO RECENTLY DISCOVERED IN OCNA MUREȘ

ABSTRACT

This archaeological note deals with a recent discovery from the area of Ocna Mureș (Romania), which is a bronze statuette made by mould casting in the lost wax technique. The statuette, 7.5 cm. in height, depicts the image of the god Apollo, with specific attributes represented in his elongated hands. This particular object is a product of a provincial workshop and is related, possibly, to the presence of a spring in the immediate proximity of the discovery place, and to the religious practice which took place here in Antiquity.

Overall, we can relate this to the presence of Roman discoveries in this particular area and, why not, to the possibility of the existence of a Roman villa or settlement, still undiscovered, in this valley.

¹⁵ Ferrari 2003, *Apollo*; Lițu 2011, p. 58.

¹⁶ Cercetările din ultimii ani desfășurate în zona nordică a vicus-ului acestei unități au scos la iveală un material arheologic bogat și totodată divers, indicând un nivel ridicat de dezvoltare economică. Vezi: Varga, Bounegru 2019; Găzdac *et alii* 2020; Bounegru, Varga 2023.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

Fig. 1. The spot of discovery

Pl. 1: Ocna Mureș bronze statuette, front and back view

Pl. 2: Statues from auction houses in: Italy (a)

<https://bertolamifineart.bidinside.com/en/lot/17312/roman-bronze-apollo-2nd-3rd-century-ad/>, München, (b) <https://www.invaluable.com/auction-lot/apollo-with-quiver-patera-and-branch-85-c-3c346c7aea>, Los Angeles (c)

<http://www.ancientresource.com/images/roman/figures-statues/bronze-apollo-stand-ar2554.jpg> and from MNIR collection (d)

Bibliografie:

- Bounegru, Varga 2023 – G. Bounegru, R. Varga, *De Batavis. Cercetări arheologice la Războieni-Cetate*, catalog de expoziție, Cluj-Napoca, 2023
- Găzdac et alii 2020 – C. Găzdac, G. Bounegru, R. Varga - „Paying and saving in Gold in The Roman Army. The Aureus of Vespasian from Războieni-Cetate and the evidence of Gold Coins in Roman Dacia (Romania)”, *Journal of Ancient History and Archaeology (JAHA)*, 7.2, 2020, p. 94-102
- LIMC II,1 – *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC)*, vol. II/1, APHRODISIAS-ATHENA, Artemis Verlag Zurich und München, 1984
- Ferrari 2003 – A. Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, Iași, 2003
- Lițu 2011 – A. Lițu, „Apollo”, în: Z. Petre, A. Lițu, C. Pavel (eds.), *Dicționar de mitologie greco-romană. Zei, Eroi, Mituri*, București, 2011
- Monbrun 2005 – Ph. Monbrun, „La notion de retournement et l’agôn musical entre Apollon et Marsyas chez le ps.-Apollodore Interprétation d’un mythe”, *Kernos*, 18, 2005, p. 269-289
- Orosz 1907 – E. Orosz, *Jelentés a szamosújvári római castellum praetoriumának ásátásáról. I közzelvény*, (8-r. 27, XVI pl.), Szamosújvár, 1907
- Țeposu-Marinescu, Pop, 2000 – L. Țeposu-Marinescu, C. Pop, *Statuete de bronz din Dacia Romană*, București, 2000
- Varga, Bounegru 2019 – R. Varga, G. Bounegru, „Two face pots from the vicus of Războieni-Cetate (Alba County)”, în: S. Nemeti, E. Beu-Dachin, I. Nemeti, D. Dana (eds.), *The Roman Provinces – Mechanisms of Integration*, Cluj-Napoca, 2019, p. 221-232
- Vassiliev 1994 – V. P. Vassiliev, „Bronzestatuetten aus dem Heiligtum bei Lozen”, *Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen*, Freiburg 18-22 Juli 1988, Kommissionsverlag -Konrad Theis Verlag Stuttgart, 1994, p. 429-434
- Zadoks-Josephus Jitta et alii 1967 – A. N. Zadoks-Josephus Jitta, W. J. T. Peters, W. A. van Es, *Roman Bronze Statuettes from the Netherlands: Statuettes found north of the Limes*, Groningen, 1967

Pl. 1: Statueta de la Ocna Mureș

a

b

c

d

Pl. 2: a. – Italia; b. – München; c. – Los Angeles; d – MNIR București